

◆ Kitabl ar, r ə y l ə r

Nina SMLC

Zərif ruhlu şeirlər

Sona Vəliyevanın Serbiyada serb dilində nəşr edilən "Свет у ком спетосмо се му у ња" (Bu dünya görüş yerimiz) adlı kitabı ilə bağlı düşüncələr

Sona Vəliyevanın 2019-cu ildə Belqradda, "Computech" nəşriyyatında işıq üzü görmüş "Свет у ком спетосмо се ти и ња" adlı şeirlər toplusu tanınmış şairənin serbdilli ədəbi-bədii "səhnədə" ilk çıxışıdır.

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli təmsilçisinin bu kitabında onun vətənpərvərlik, məhəbbət, fəlsəfə və digər mövzularda yazdığı şeirlər toplanıb. Bu poeziya nümunələri tərcümə üçün seçiləndə şairənin sanballı və rəngarəng yaradıcılığını serb oxucusuna mümkün qədər dürüst şəkildə çatdırmaq, eyni zamanda Sonə Vəliyevanın zərif, əsrarəngiz poetik ifadə tərzinin özünəməxsusluğunu vurğulamaq olmuşdur. Ustalıqla qələmə alınan bu poeziya nümunələrindəki daim aktual olan, heç vaxt köhnəlməyən mövzular bizə tanışdır, onlar oxucuların qəlbini sözlün esil mənasında rıqqətə gətirir.

Sona Vəliyevanın yaradıcılığı müasir ədəbiyyatda çox şəxsi, oxucu üçün isə qeyri-adi dərəcədə məhrəm məzmunu ilə seçilir, onun şeirlərində fəlsəfi və ruhi qat müşahidə olunur. Şairə biri-birindən gözəl şeirlər ilə usanmadan özünü və dünyanı dərk etməyə can atır. Onun yaradıcılığı həyatı əhəmiyyət daşıyan zərif hiss və duyğuların tərənnümüdür. Eyni zamanda, müəllif hər zaman bitib-tükənməyən yeniliklər axtarışındadır.

Sona Vəliyevanın özünəməxsus poeziyasında muncuq kimi səliqəylə bir-birinin ardınca düzülən misralar onun başqa əsərlərində - bu kitaba daxil olunmayan digər şeirlərində, nəsr yaradıcılığında, jurnalist araşdırmalarında və s. təqdim olunan vətənpərvər dünyagörüşünü bir daha qətiyyətlə ortaya qoyur.

Çoxlu sayda bioqrafik və biblioqrafik xarakterli faktlar da bu dünyagörüşündən xəbər verir.

Onun yaradıcılığında lirik mən keçmişə, ənənələrə müraciət edir. Sonə xanım Vəliyevanın özünün də təmsilçisi olduğu milli ruh bu mənbələrdən qaynaqlanır. Müəllifin daim keçmişə - qədim vaxtlara boylanması şairənin həyat təcrübəsi və maraqları ilə asanlıqla əlaqələndirə bilərik, amma hər hansı müqayisə aparmaq istəşək, ilk cəhdə uğursuzluğa düşər olacağıq. Müəllifin lirik məninin səsi Azərbaycanda yaşayan insanların həyatlarının fərqli dövrlərində müxtəlif sahələrdə hiss etdikləri sevgi və bağlılıq, amansız mübarizə, iztirablar, heyranlıq və məyusluq anlarında söylədikləri nəğmələrə həmahəng olan şəxsi düşüncələr kombinasiyalarından ibarətdir.

Müəllifin poeziyasının kökündə Mərkəzi Asiya ənənələrindən gələn türk epusunun izləri dayanır. Məlumdur ki, həmin ənənələr əsasında xeyli dastanlar, o cümlədən "Kitabi-Dədə Qorqud" kimi qəhrəmanlıq dastanı yaranıb. Amma eyni zamanda Sonə xanım Vəliyevanın poetikası Nizamiyin məşhur qəhrəmanları - Məc-

nunla Leylinin zərif məhəbbət nəğməsinin ruğunu özündə qoruyub saxlayır, bu poetikanın ritmləri "Köçəri" və "Vağzalı" kimi xalq nəğmələrini və mahnılarını, ozanların qeyri-adi istedadını, dəvə karvanının zıncınoqlarının cingiltisini; ərlerine döyüş yoldaşı olan Burla Xatununu və ya Selcan Xatununu cəsarətini, bir-birindən ayrılmaq olan qadın və ana əllərinin şəfqətini xatırladır; burada Azərbaycan musiqisinin və poeziyasının beşiyi olan Qarabağla bağlı acı fəryadı da duyursan; gah qarşısındakı hər şeyi uçurub dağıdan, gah da бүrküllü günlərdə sənliklə gətirən dəlisov xəzri küleyinin bütün ölkəyə yaydığı sarı çiçəklərin mastedici etrini hiss edirsən.

*Səğliğin, vətənin döyən ölüsü,
Vətən sərhədidir, vətən bəyragı.
Üğrunda ölməyi bacarmadıqca,
Törpəq unudacaq vətən olmağı!*

*Hər şəhid xəbəri, Tanrı sınağı,
Vətən sevgisidir, Vətən özüdür.
Təzədən göyərər çinar oğullar,
Tabutun uçacağı bayraqa bükün.*

Şifahi xalq ədəbiyyatının əsasını qoyan aşıq və ozanların, eləcə də divan şeiri-nin Sona Vəliyevanın da poeziyasında müşahidə olunan müsbət təsiri, eyni zamanda, özünəməxsus Azərbaycan vəznı, bölgü və qafiyə sistemini həm semantika, həm də struktural baxımdan şeirlərə ağırlıq gətirir. Xüsusən də təkrirlərdən istifadə yolu ilə yaradılan ahenq şeiri bayağılaşdırır, mənə - semantika səslərə tabe olur. Bundan başqa, şeirin ahenqdən, dinamik axınında bütün bu gözəl məziyyətlər onun əsərlərinə özünəməxsus rahatlıq, sərbəstlik, yüngüllük gətirir: sanki sosial-siyasi və dini təsir çərçivəsindən çıxıb boy göstərən ruh yazılıqlarının mənasını canına çəkir, ritm isə fikrin qavrayışını asanlaşdırır. Beləliklə, ənənəvi mənin şeiri qətiyyənləndirir, onu məhdudlaşdırır - siyasi, mənəvi və sosial dəyişikliklərin təsiri gəlinə poetik imkanlarını genişləndirir və bu müasir ruh eyni zamanda fərdlik, ənənəvilik və millilik çərçivəsindən çıxaraq bəşərləşir.

Şairə özü çox zaman Yer üzünün bütün xeyrixah səkimlərinin bərabər olduqlarını, onların dünyada qəbul olunmuş ümumi problemlərdən əziyyət çəkdiklərini vurğulayır və bu səbəbdən də, onun doğma torpağına bağlı vətənpərvərliyi, şübhəsiz ki, bütlünlükdə bəşəri məzmunu kəsb edə bilər.

*Sökülən çuvalda denik,
Səpəlirik düzə-dağa.
Tanrı göyərək təzədən,
Dən gözlər dəyirman ağa.*

*Gəlimli, gedimli dünyadı,
Dədəli, yetimli dünyadı,
Haqqsız haqlını taladı,
Sətdi yüzünə, adam.*

Buradan da görünür ki, "Svet u kom sretosmo se ti i ya" kitabında toplanan şeirlər xalqların oxşar tələblərindəki arasındakı poetik bağlılığı özündə əks etdirir. Bu xalqların təmsilçilərinin qədri üzvlərdə hall olunur və hansısa bağlı qapılar arxasından verilən son hökmdən əvvəl onlara son söz haqqı tanınır:

*Bu qapı gözümlə qapağı,
İçin vətənin törpəyi,
Ürayım yağı torpağı,
Sən də bax, qapı bağlayan.*

Birbaşa və mütləq şəkildə Azərbaycanla bağlı olan yer adlarını nəzərə alsaq, əlbəttə, belə bir ehtimal yürütmək olar ki, doğma hiss və həyəcanların burulğanına düşmüş oxucu söhbətin başqa yerdən gətirdiyini unuda da bilər, axı bu misralarda onun öz ölkəsinin ərazisində də baş verən oxşar tarixi hadisələrdən söz açılır. Bu ehtimal Azərbaycan və Serbiya xalqları arasındakı

doşluq təllərini bir az da möhkəmləndirir, Qarabağ problemi bu şeirlərdə öz geopolitik, ədəbi və bədii əksini tapır.

Tərcümə prosesində şeirlərin üsüb və mənası mümkün qədər qorunub saxlanılıb. Mədəniyyətlərarası mübadilə prosesinin gedişində biz müasir ədəbiyyatın serb dilinə tərcümə olunmuş hər yeni kitabla bir az da zənginləşdiyini düşünə bilərik. Nəticədə belə qənaətə gələ bilərik ki, hətta əsərin özü tərcümə olunduğu dilin normasını qəzandırdığı yeni səs ölçülərindən başqa, yeni auditoriya sayəsində həm də yeni məna potensialı da əldə edir.

Şeirin ahenqinin tədricən yüksəlməsindən yaranan yazdığı - prinsiplə mənadə izah olunmaz və məşum qəzavü-qəderin mistikası müşahidə olunur, heçqətə çətin qatır üçün atan addımlar müxtəlif çoxsaylı hal və həyəcanlar şəklində qarşıya çıxır: Allaha yönələn diqqət, doğmalıq, sevgi, qorxu, ümid, arzu, inam, bəndəlik hissi, mənəvi rahatlıq, dərin düşüncələr və insanın yeganə sığınacağına göz üzündə olduğundan əminlik...

Qarabağ problemi dar çərçivədə qapanıb qalmır. - onun mahiyyəti bu günkü neçə-neçə döndürülmüş görünən, əslində isə çoxdan səpilmis nifaq toxumlarının doğduğu ümumi gözənlilərin kontekstində qovuşur. Bu konfliktlər insanlara bənşər prosesində azad şəkildə iştirak etməyə, mübarizə aparmağa və müdafiə olunağa əngəl törədir və adamlar ölkələrin dərinliyində daha yaxşı, daha təhlükəsiz, daha ədalətli yer axtarmaq arzusu ilə qaşdıqları əraziləri tərk edirlər... Bu zaman insanları çox son ümidlərinə yəşəmədən bəri insanı tərk etməyən inamə - qiyamət gününə bağlayır və hər şeyin öz yerini alacağı günün gəlib çatacağını andırır:

*Dağ-daş yeriyir,
Ölümlər dirilir, itkinlər geri döndür.*

*Şükür Allah, ölməmişəm,
Elə-bələ bu dünyadan gətmişəm.*

Əlbəttə, işğal olunmuş ərazilər problemi, millətin yaşadığı əzab və iztirablar vətənpərvərlik kontekstindəki digər aktual problemləri istisna etmir: Doğma ocağını qorumaq üçün müqavimət göstərmək, öz mahiyyətinə ən azından üyində, gözündə və sözündə qoruyub saxlamaqla bütün dünyanı gerçəkədən tanımaq, sosial mənədə xaricdən sınıran kölə boyunduruğu ilə razılaşmamaq, bürokratik ali instansiyalardan daha çox metafizik olana hörmət, təbii zərif varlığını - qadının ruhen sarsılmazlığa çalışmaq, daxili gücü, inadkartığı və dözümlü, mətin addımladığı azablı heçqət yolu...

*Vətəndə Vətənə varaq,
Yolu yarı yolda qoyaraq,
Haqqa üz tutub yalvararaq,
Çıxaq döyüşdən qəhrəman,
Yol başlayıb gedən karvan.*

Sona xanım Vəliyevanın əsərlərinin bir neçə dilə tərcümə olunduğunu və neçə vaxtdan bərdir ki, bir çox dünya ölkələrində oxucuların diqqətini çəkdiyini nəzərə alsaq, belə nəticəyə gələ bilərik ki, bu seçim poetik sözün pərəstikalarını maraqlandıracaq və onları cəlb edəcək. Sona Vəliyevanın "Svet u kom sretosmo se ti i ya" toplusu xalqlarımızdan daha yaxından tanışlığı istiqamətində növbəti ciddi addımdır, Serbiya ilə Azərbaycan arasında əlaqələr sahəsində ciddi kulturoloji araşdırmalara özünəməxsus bir təkan verir. Bu, eyni zamanda qəlbərimizi bərkərk qorumaqlı olduğumuz bir zamanda gizli ruhi dünyamızda dənə-dənə nəzarə salmaq üçün güclü stimuldür; çünki şəirenin çox gözəl də dediyi kimi:

*Bəzən əxtardığım qalar o yana,
Kimsinə itiyi qərsimə çıxar.*

**Rus dilindən tərcümə edən:
Xanım AYDIN**